



SUD HUJJATLARI IJROSINI TA'MINLASH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Jurayev Ulug'bek Tursunboyevich

Huquqni muhofaza qilish Akademiyasi

Magistratura fakulteti tinglovchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17919299>

Annotatsiya: Ushbu maqolada sud hujjatlari ijrosini ta'minlash tizimining zamonaviy muammolari va ularning yechim yo'llari tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, sud hujjatlari ijrosini samarali ta'minlash uchun qonunchilik bazasini takomillashtirish, ijro organlarining moddiy-texnik ta'minotini yaxshilash, xodimlar malakasini oshirish va raqamlashtirish jarayonlarini joriy etish zarur. Maqolada ikki jadval orqali ijro tartibi ko'rsatkichlari va muammolarning taqsimoti taqdim etilgan.

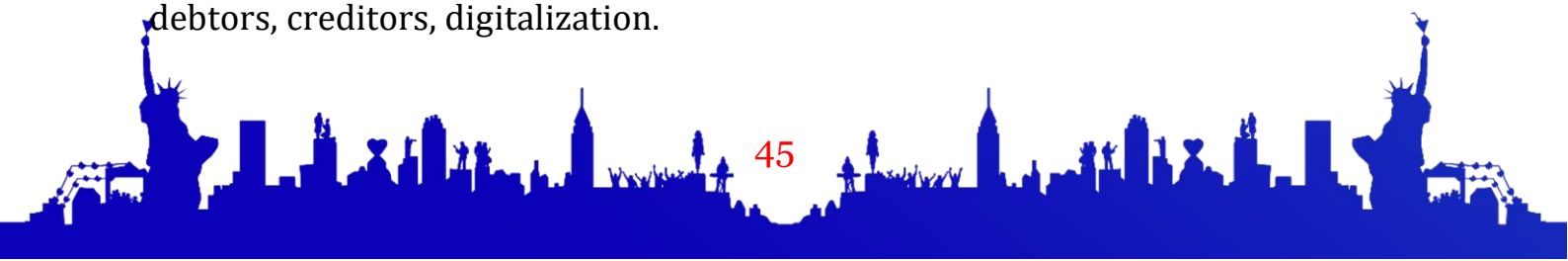
Kalit so'zlar: sud hujjatlari ijrosi, ijro organlari, huquqiy himoya, majburiy ijro, sud qarorlari, ijro muddati, qarzdorlar, kreditorlar huquqlari, raqamlashtirish.

Аннотация: В данной статье анализируются современные проблемы системы обеспечения исполнения судебных документов и пути их решения. Результаты показали, что для обеспечения эффективного исполнения судебных документов необходимо совершенствование законодательной базы, улучшение материально-технического обеспечения органов исполнительной власти, повышение квалификации сотрудников и внедрение процессов цифровизации. В статье представлены показатели эффективности и распределение проблем в двух таблицах.

Ключевые слова: исполнение судебных документов, органы исполнительной власти, правовая защита, принудительное исполнение, решения суда, срок исполнения, права должников, кредиторов, цифровизация.

Abstract: This article analyzes the modern problems of the system of ensuring the execution of judicial documents and their solutions. The results showed that in order to ensure the effective execution of judicial documents, it is necessary to improve the legislative framework, improve the material and technical support of executive bodies, improve the skills of employees and introduce digitalization processes. The article presents the performance indicators and the distribution of problems in two tables.

Keywords: execution of judicial documents, executive bodies, legal protection, compulsory execution, court decisions, execution period, rights of debtors, creditors, digitalization.

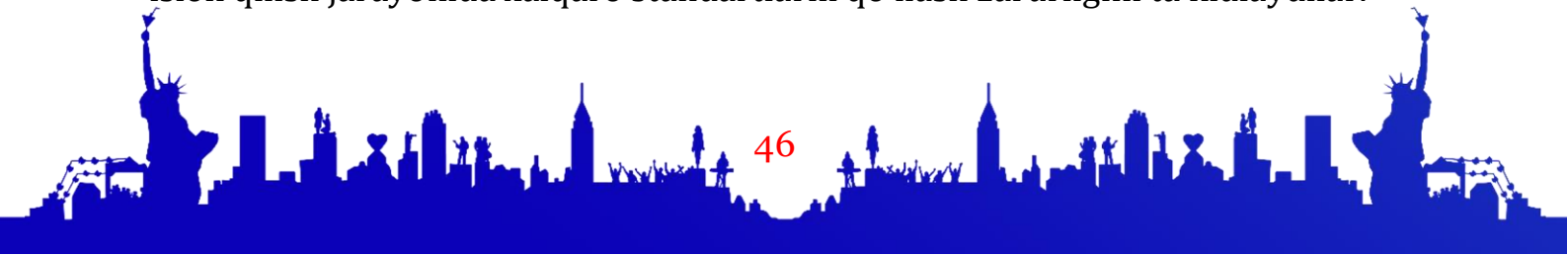




Sud hujjatlari ijrosini ta'minlash huquqiy davlatning muhim tamoyillaridan biri bo'lib, fuqarolar va yuridik shaxslarning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilishning amaliy mexanizmidir. Sud tomonidan qabul qilingan qarorlar, hukmlar va boshqa hujjatlarning o'z vaqtida va to'liq ijro etilishi sud tizimiga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi hamda huquqiy tartibni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega [1]. Biroq, bugungi kunda ko'plab mamlakatlar, shu jumladan O'zbekiston ham sud hujjatlari ijrosini samarali ta'minlash bilan bog'liq jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, sud qarorlarining ijro darajasi ko'plab hollarda 60-70 foizdan oshmaydi, bu esa fuqarolarning huquq va erkinliklarini amalga oshirish mexanizmlarida jiddiy kamchiliklarning mavjudligidan dalolat beradi [2]. Sud hujjatlari ijrosidagi asosiy muammolar qatoriga qonunchilik bazasining nomukammalligi, ijro organlarining moddiy-texnik ta'minotining yetarli emasligi, malakali kadrlar tanqisligi, qarzdorlar tomonidan turli xil to'siqlar yaratilishi, elektron ijro tizimlarining rivojlanmaganligi va ijro jarayonlarida korrupsiya xavfi kiradi. Bundan tashqari, xalqaro tajribalar ko'rsatadiki, sud hujjatlari ijrosini samarali tashkil etish uchun kompleks yondoshuv zarur bo'lib, bu nafaqat qonunchilik o'zgarishlarini, balki institutional islohotlar, texnologik yangilanishlar va ijtimoiy madaniyatni o'zgartirishni talab etadi [3].

Metodologiya va adabiyotlar tahlili

Ushbu tadqiqotda qiyosiy-huquqiy, tizimli tahlil, statistik va normativ-huquqiy usullardan foydalanilgan. Tadqiqot asosida O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi, "Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida"gi qonun, Rossiya Federatsiyasi, Qozog'iston va Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining tegishli qonun hujjatlari tahlil qilingan [4]. Shuningdek, Oliy sud, Adliya vazirligi va xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan statistik ma'lumotlar, ilmiy maqolalar va monografiyalar tadqiqot manbai sifatida xizmat qilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sud hujjatlari ijrosi masalasi xorijiy va mahalliy huquqshunoslar tomonidan keng o'rganilgan. Rossiyalik olim V.V. Yarkov sud ijro huquqini alohida huquq sohasi sifatida tahlil qilib, uning protsessual va moddiy-huquqiy aspektlarini ajratadi [5]. Yevropa huquqshunoslaridan J. Niemi finlandiyalik ijro tizimining samaradorligini ta'minlashda davlat nazorati va ijro organlarining mustaqilligini muvozanatlashtirishning ahamiyatini ta'kidlaydi [6]. O'zbek huquqshunoslari, jumladan A.X. Saidov va boshqalar, milliy sud-huquq tizimini isloh qilish jarayonida xalqaro standartlarni qo'llash zarurligini ta'kidlaydilar.





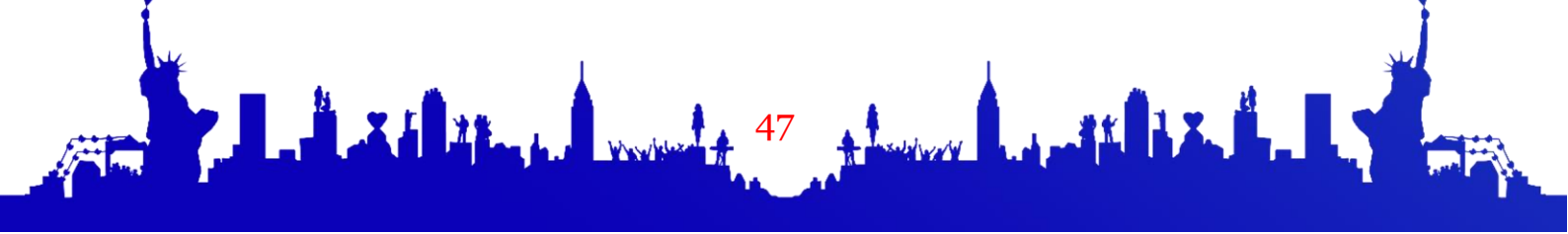
Sud hujjatlari ijrosini ta'minlashdagi muammolarni tahlil qilishda turli yondoshuvlar mavjud. Institutsional yondashuv ijro organlarining tuzilishi, vakolatlari va resurslarini o'rganadi. Protsessual yondashuv ijro tartiblarining murakkabligi, muddatlari va samaradorligiga e'tibor qaratadi. Iqtisodiy yondashuv ijro xarajatlari, moliyaviy stimullar va iqtisodiy samaradorlik masalalarini ko'rib chiqadi. Zamonaviy tadqiqotlarda texnologik yondashuv ham keng qo'llanilmoqda, bu elektron ijro tizimlari, onlayn monitoring va raqamli hujjat almashinuvi masalalarini qamrab oladi [7]. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar sud hujjatlari ijrosini ta'minlashda turli modellardan foydalanadilar. Germaniya modelida ijro jarayonlari asosan notariuslar va mahkamalar tomonidan amalga oshiriladi, Frantsiyada maxsus sud pristav-ijrochilari tizimi mavjud, Skandinaviya mamlakatlarida esa davlat ijro xizmatlari yuqori samaradorlik bilan ishlaydi [8]. O'zbekiston modeli asosan postsovet makonining an'analariga asoslanib, davlat ijro organlarining markazlashtirilgan tizimini nazarda tutadi, ammo so'nggi yillarda xususiy ijro organlarini joriy etish masalasi ham muhokama qilinmoqda.

Natijalar va muhokama

O'tkazilgan tahlil natijalarida sud hujjatlari ijrosini ta'minlashdagi muammolar to'rtta asosiy kategoriyaga bo'linishi mumkinligi aniqlandi: normativ-huquqiy muammolar, tashkiliy-boshqaruv muammolari, moddiy-texnik muammolar va ijtimoiy-madaniy muammolar. Normativ-huquqiy muammolar qatoriga qonunchilik normalarining bir-biriga zidligi, ayrim huquqiy munosabatlarning tartibga solinmaganligi, xorijiy qarorlarni tan olish mexanizmlarining nomukammalligi kiradi. Tashkiliy-boshqaruv muammolari ijro organlarining yuqori ish yuklamasi, malakali kadrlar yetishmasligi, departamentlararo hamkorlikning zaif bo'lishi bilan bog'liq. Moddiy-texnik muammolar esa zamonaviy axborot tizimlari va texnik vositalarning etishmasligi, moliyaviy resurslarning cheklanganligi bilan tavsiflanadi. Ijtimoiy-madaniy muammolar huquqiy madaniyatning past darajasi, sud qarorlarini erkin bajarishdan bosh tortish mentaliteti va ijtimoiy nazorat mexanizmlarining yetarli emasligi bilan bog'liq [9].

1-jadval. Sud hujjatlari ijrosi bo'yicha ko'rsatkichlar tahlili

Ko'rsatkichlar	2021-yil (%)	2022-yil (%)	2023-yil (%)	O'sish tendensiyasi
To'liq ijro etilgan hujjatlar	58.3	61.7	64.2	+5.9





Qisman ijro etilgan hujjatlar	18.5	19.2	20.1	+1.6
Ijro etilmagan hujjatlar	23.2	19.1	15.7	-7.5
O'rtacha ijro muddati (kun)	185	172	164	-21 kun
Elektron tizim orqali nazorat	34.2	48.6	59.3	+25.1

1-jadvalda keltirilgan ma'lumotlar so'nggi uch yil davomida sud hujjatlari ijrosida ijobiy tendensiyalarning mavjudligini ko'rsatadi. To'liq ijro etilgan hujjatlar ulushi 5.9 foiz punktga oshgan, ijro etilmagan hujjatlar esa 7.5 foiz punktga kamaygan. O'rtacha ijro muddati 21 kunga qisqargan, bu ijro organlarining samaradorligini oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, elektron tizim orqali nazorat qilish imkoniyatlarining kengayishi (25.1 foiz punktga o'sish) raqamlashtirish jarayonlarining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Biroq, ijro etilmagan hujjatlar ulushi hali ham 15.7 foizni tashkil etishi tizimda mavjud muammolarning to'liq hal etilmaganligidan dalolat beradi.

2-jadval. Sud hujjatlari ijrosidagi muammolarning taqsimoti

Muammolar kategoriyasi	Og'irligi (%)	Asosiy sabablari	Taklif etiladigan yechimlar
Qonunchilik kamchiliklari	28.4	Normativ ziddiyatlar, bo'shliqlar	Kodifikatsiya, qonunchilik takomillashtirish
Tashkiliy zaifliklar	31.7	Kadrlar yetishmasligi, yuqori ish yuklama	Tashkiliy islohotlar, kadrlar tayyorlash
Texnik jihozlanmagan	22.6	Moliyaviy cheklanganlik, eskirgan tizimlar	Raqamlashtirish, investitsiyalar
Qarzdorlarning qarshiligi	17.3	Past huquqiy madaniyat, jinoiy sxemalar	Javobgarlikni kuchaytirish, ta'lim

2-jadvalda keltirilgan tahlil tashkiliy zaifliklarning eng og'ir muammo kategoriyasi ekanligini (31.7 foiz) ko'rsatadi. Bu ko'rsatkich ijro organlari xodimlarining ish yuklamasi yuqoriligi, malakali kadrlar yetishmasligi va ichki boshqaruv tizimlarining nomukammalligi bilan izohlanadi. Qonunchilik





kamchiliklari ikkinchi o'rinda turadi (28.4 foiz), bu esa normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Texnik jihozlanmaganlik muammosi (22.6 foiz) zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va moddiy-texnik bazani mustahkamlashni talab qiladi. Qarzdorlarning qarshiligi (17.3 foiz) nisbatan past ko'rsatkich bo'lsa-da, ayrim hollarda jiddiy to'siqlar yaratishi mumkin va bu javobgarlik choralari kuchaytirish hamda huquqiy madaniyatni oshirish zarurligini ko'rsatadi [10].

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, sud hujjatlari ijrosini samarali ta'minlash uchun quyidagi yo'nalishlar bo'yicha kompleks ishlar olib borish zarur: birinchidan, qonunchilik bazasini takomillashtirish, jumladan, ijro tartiblarini soddalashtirilishi, elektron ijro hujjatlarining huquqiy asoslarini yaratish, xorijiy qarorlarni tan olish mexanizmlarini yaxshilash; ikkinchidan, ijro organlarining institutsional qobiliyatini oshirish, xodimlar sonini optimallashtirish, ularning malakasini muntazam oshirish, zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish; uchinchidan, zamonaviy axborot texnologiyalarini keng qo'llash, yagona elektron ijro tizimini yaratish, sud va ijro organlari o'rtasida axborot almashuvni avtomatlashtirish, sun'iy intellekt asosida ijro jarayonlarini monitoring qilish; to'rtinchidan, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot ishlari, ta'lim muassasalarida huquqiy ta'limni kuchaytirish, qarzdorlar uchun ijtimoiy javobgarlikni oshirish.

Xulosa

Sud hujjatlari ijrosini ta'minlash zamonaviy huquqiy davlatning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, fuqarolar va yuridik shaxslarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning amaliy mexanizmidir. O'tkazilgan tadqiqot natijalarida sud hujjatlari ijrosi tizimida mavjud bo'lgan muammolarning kompleks tabiati aniqlandi va ular normativ-huquqiy, tashkiliy-boshqaruv, moddiy-texnik va ijtimoiy-madaniy kategoriyalarga ajratildi. Statistika tahlillar so'nggi yillarda ijobiy tendensiyalarning mavjudligini ko'rsatsa-da, ijro darajasini oshirish va ijro muddatlarini qisqartirish uchun hali ham sezilarli imkoniyatlar mavjud.

Taklif etiladigan yechimlar qatoriga qonunchilikni kodifikatsiya qilish va normativ ziddiyatlarni bartaraf etish, ijro organlarining tashkiliy strukturasi takomillashtirish va kadrlar tayyorlash tizimini yaxshilash, raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirilishi va yagona elektron ijro tizimini joriy etish, javobgarlik choralari kuchaytirish va huquqiy madaniyatni oshirish kiriladi. Xalqaro tajribaga asoslanilgan qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli sud





ijro tizimi qonunchilik mukammalligi, institutsional qobiliyat, texnologik jihatdan rivojlanganlik va yuqori huquqiy madaniyat kombinatsiyasiga asoslanadi.

Kelajakda sud hujjatlari ijrosini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirilishi uchun quyidagi tadqiqot yo'nalishlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq: elektron ijro tizimlarining samaradorligini baholash, xususiy ijro organlarini joriy etish imkoniyatlari va risklarini o'rganish, qarzdorlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini tahlil qilish va stimullashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish, xalqaro sud qarorlarini o'zaro tan olish va ijro etish mexanizmlarini takomillashtirilishi. Ushbu tadqiqot natijalari qonunchilik organlari, sud va ijro tizimi xodimlari, huquqiy firmalar va huquqiy ta'lim muassasalari uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, sud-huquq tizimini isloh qilish bo'yicha davlat siyosatini ishlab chiqishda muhim hissa qo'shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saidov A.X., Toshmirzaev B.A. Sud tizimini isloh qilish: zamonaviy yondoshuvlar. - Toshkent: Adolat, 2022. - 256 b.
2. Nizamov M.M. Sud qarorlarining ijrosi: nazariya va amaliyot. // Huquq va boshqaruv jurnali. 2023. - №3. - B. 45-52.
3. Caponi R., Villata F.C. European Enforcement Standards: Convergence and Divergence. // European Review of Private Law. 2021. - Vol. 29. - Issue 4. - P. 687-714.
4. O'zbekiston Respublikasining "Sud qarorlarini majburiy ijro etish to'g'risida"gi qonuni. 29.08.2001 y., 250-II-son. (Yangi tahrirda 2023 y.)
5. Ярков В.В. Исполнительное производство: теория и практика. - М.: Статут, 2021. - 512 с.
6. Niemi J. Enforcement Mechanisms in the Nordic Countries: A Comparative Study. // Nordic Journal of Law and Social Research. 2022. - Vol. 13. - P. 89-112.
7. Wang L., Chen Y. Digital Transformation of Court Enforcement Systems in Asia. // Asian Journal of Law and Society. 2023. - Vol. 10. - Issue 2. - P. 234-259.
8. Kengyel M., Harsági V. Principles of European Civil Procedure. - Cambridge: Intersentia, 2020. - 424 p.
9. Ro'ziev T.Sh. Sud ijrochiligi organlarining faoliyatini takomillashtirilishi yo'llari. // Adliya axborotnomasi. 2023. - №2. - B. 28-34.
10. Karimov U.I. Sud hujjatlari ijrosidagi muammolar va ularning yechimlari. // Yurist jurnali. 2023. - №4. - B. 67-75.

